

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Δείγματα Τοπικής Ιστορίας

ΔΕΙΓΜΑ 1

ΚΕΡΚΥΡΑ

ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ
ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Άποψη του αστικού χώρου από την ακρόπολη. Σε πρώτη θέση οι αγγλικοί στρατώνες του Παλαιού Φρουρίου

Η έννοια της Ευρώπης, η ιστορική εξέλιξή της και η δημιουργικότητα των κατοίκων της συνδέονται στενά με αυτήν της πόλης, του αστικού χώρου και των κατοίκων του. Μια ιδιότητα του αστικού περιβάλλοντος είναι εκείνη που προσδίδει διάρκεια μεγαλύτερη της ανθρώπινης ζωής στο ανθρωπογενές τοπίο μιας συγκεκριμένης εποχής και το μεταφέρει στις επόμενες, συνδέοντας τους τρόπους ζωής των προηγούμενων γενεών με τις επόμενες σε μια αστική παράδοση.

Η διατήρηση της υλικής υπόστασης των πόλεων συμβάλλει στο να μη χαθούν οι σημαντικότερες συλλογικές μνήμες, αυτές

*Αστικό τοπίο
και συλλογική
μνήμη*

που, στο βαθμό που ενεργοποιούνται, σφυρηλατούν τη συλλογική ταυτότητα, μια ταυτότητα που, πέρα από όσα

ενδεχομένως χωρίζουν τους κατοίκους μιας πόλης, υπογραμμίζει δεσμούς, κοινά επιτεύγματα, κοινές προσδοκίες. Όπως συμβαίνει με το φυσικό περιβάλλον, ο πολίτης είναι υπεύθυνος για τις τύχες του τοπίου που θα διαμορφώσει η γενιά του για τις επόμενες. Ιδιαίτερα σήμερα που οι τεράστιες τεχνικές δυνατότητες είναι ικανές να δημιουργήσουν καταλυτικές για το μέλλον μεταβολές στο αστικό τοπίο, η ευθύνη για το αστικό περιβάλλον είναι πολύ μεγαλύτερη συγκριτικά με το παρελθόν.

Όσα αναφέρθηκαν ισχύουν για όλες τις

περιοχές της Ευρώπης, πολύ περισσότερο όμως για τη χώρα μας, γενέτειρα των θεσμών που διέπουν τον αστικό πολιτισμό, με όλα εκείνα τα μεγάλα επιτεύγματα που, ακριβώς επειδή συνδέονται με την πόλη, αποδίδονται με τον όρο «πολιτισμός». Με δεδομένα αφενός τον περιορισμένο βαθμό διάχυσης της γνώσης της ιστορίας του τόπου, επομένως την περιορισμένη σχετική ευαισθησία, και αφετέρου τις ισχυρές πιέσεις που ασκούνται συνήθως για επίλυση πρακτικών προβλημάτων (π.χ. κυκλοφοριακό), το φαινόμενο της καταστροφής του ιστορικού αστικού τοπίου στη χώρα μας είναι έντονο. Πρόκειται για έναν ιδιότυπο «ξεριζωμό», που δε σχετίζεται με τη μετανάστευση, αλλά με τη σταδιακή αποκοπή του πολίτη από τις απτές μαρτυρίες της κοινής ιστορικής μνήμης. Η γνωριμία λοιπόν, και μάλιστα σε βάθος, με τα ιστορικά συμφραζόμενα του αστικού τοπίου που μας περιβάλλει αποτελεί τη μοναδική ελπίδα για την προστασία του πολιτισμού και των παραδόσεων κάθε αστικής περιοχής.

Με τη μελέτη του αστικού τοπίου:

- ▶ Τεκμηριώνονται πολιτισμικές συνέχειες και ασυνέχειες.
- ▶ Ενεργοποιούνται συλλογικές μνήμες.
- ▶ Αναπτύσσεται η ευαισθησία για την προστασία του.

I Οργάνωση του σχεδίου εργασίας (project)

Διατύπωση του θέματος

«Η ανάπτυξη του αστικού χώρου της Κέρκυρας και η εξέλιξή του σε περιβάλλον δημιουργίας».

Πηγές αφόρμησης

Στο αστικό περιβάλλον της Κέρκυρας οι σχετικές πηγές αφόρμησης είναι άφθονες. Ιστορικά κτίρια, όπως η Ιόνιος Ακαδημία, το Δημαρχείο, οι οχυρώσεις, αλλά και εκδηλώσεις, όπως οι ετήσιες λιτανείες, μπορούν να αποτελέσουν πηγές αφόρμησης για την εισαγωγή των μαθητών στην προβληματική του θέματος.

Σκοποί

1. Να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με τα μνημεία του αστικού χώρου και να συνειδητοποιήσουν τις διαδοχικές φάσεις ανάπτυξης του χώρου αυτού.
2. Να αποκτήσουν δεξιότητες στη συλλογή και διαχείριση τεκμηρίων, όπως φωτογραφιών και συνεντεύξεων.
3. Να ευαισθητοποιηθούν στα ζητήματα που αφορούν την προστασία του αστικού χώρου και των μνημείων του.

Άξονες

1. Οι οχυρώσεις ως παράγοντας διαμόρφωσης του αστικού χώρου.
2. Ο αστικός χώρος ως περιβάλλον δημιουργίας.
3. Η διαχείριση του αστικού χώρου.

II Ανάπτυξη των αξόνων σε δραστηριότητες

Παραθέτουμε ενδεικτικά ορισμένες δραστηριότητες, υπό τη μορφή σαφών και συγκεκριμένων ζητημάτων στους τρεις άξονες που θέσαμε.

ΑΞΟΝΑΣ 1

Οι οχυρώσεις ως παράγοντας διαμόρφωσης του αστικού χώρου

1. Να προσδιορίσετε τα τμήματα της περιτειχίσης της πόλης που κατεδαφίστηκαν προκειμέ-

Γενική άποψη του Παλαιού Φρουρίου

Άποψη της νησίδας Βίδο από το Νέο Φρούριο

νου να επεκταθεί ο πολεοδομικός της ιστός. Να τα αποτυπώσετε στον αστικό χάρτη.

2. Ποια η θέση των λιμανιών της Κέρκυρας διαχρονικά και πού οφείλεται η μετατόπισή τους; Να συγκεντρώσετε απεικονίσεις των λιμανιών.

Χάρτης της Κέρκυρας (χαλκογραφία)

3. Να εντοπίσετε και να αποτυπώσετε στον αστικό χάρτη τις θέσεις των χώρων λατρείας, διαχρονικά.
4. Να εντοπίσετε επιγραφές, γλυπτά, ανάγλυφα και εμβλήματα των ξένων κυριαρχιών στον αστικό χώρο. Να συγκροτήσετε συλλογή των σχετικών φωτογραφιών με πληροφοριακά σχόλια.
5. Να εντοπίσετε τις θέσεις των πυλών της πόλης και να συγκεντρώσετε πληροφορίες γι' αυτές.
6. Να σχολιάσετε την απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Κερκυραίων και τις αντιδράσεις σχετικά με την κατεδάφιση της Βασιλικής Πύλης (Porta Reale) (βλ. ΠΗΓΕΣ – ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ 1-3).
7. Να συγκεντρώσετε, μέσα από συνεντεύξεις ηλικιωμένων αυτοπτών, πληροφορίες για τις καταστροφές στον αστικό χώρο στη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου πολέμου (βλ. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ 4).

ΑΞΟΝΑΣ 2

Ο αστικός χώρος ως περιβάλλον δημιουργίας

1. Να εντοπίσετε τους χώρους, όπου αναπτύχθηκαν οικονομικής φύσεως δραστη-

Το Παλαιό Φρούριο και η Σπιανάδα της Κέρκυρας

ριότητες κατά το παρελθόν. Να τους αποτυπώσετε σε χάρτη.

2. Ποιες οικοδομές της Κέρκυρας είναι δημιουργήματα του αρχιτέκτονα Ι. Χρόνη; Ποια τα χαρακτηριστικά τους;
3. Να αναζητήσετε στη βιβλιογραφία τα πνευματικά ιδρύματα που λειτούργησαν στον αστικό χώρο. Πού λειτούργησαν; Ποιες οι δρατηριότητές τους;
4. Ποιοι σημαντικοί λογοτέχνες, μουσουργοί και λόγιοι συνδέονται με την πόλη; Προβάλλεται επαρκώς η μνήμη τους στον αστικό χώρο;
5. Να συγκεντρώσετε ηχητικά ντοκουμέντα του έργου τοπικών μουσουργών, ώστε να παρουσιαστούν σε εκδήλωση του σχολείου.
6. Να συγκεντρώσετε στοιχεία για τη φοίτηση σπουδαστών στις φιλαρμονικές της πόλης κατά την περίοδο 1950-2000.
7. Να εντοπίσετε και να αξιολογήσετε καλλιτεχνικά έργα (γλυπτά, ανάγλυφα κτλ.) που κοσμούν τον αστικό χώρο. Ποιοι οι δημιουργοί τους; Ποιους στόχους υπηρετούσαν όταν δημιουργήθηκαν;

ΑΞΟΝΑΣ 3

Η διαχείριση του αστικού χώρου

1. Πού οφείλονται οι επαπειλούμενες καταρρεύσεις οχυρώσεων; Να συγκεντρώσετε έπειτα από συνεντεύξεις τις απόψεις ειδικών για τα αίτια και τις προτεινόμενες λύσεις.
2. Ποια η σημερινή κατάσταση και χρήση των παλαιών κτιρίων παροχής υπηρεσιών υγείας; Να διατυπώσετε προτάσεις αξιοποίησής τους.
3. Να αξιολογήσετε την κατάσταση των δημόσιων χώρων και των κατοικιών του ιστορικού κέντρου. Να διατυπώσετε τις προτάσεις σας.
4. Ποια τα σημαντικότερα σύγχρονα δημόσια κτίρια της πόλης; Να εντοπίσετε το χρόνο ανέγερσής τους και να καταγράψετε, μέσα από συνεντεύξεις με κατοίκους, το βαθμό αποδοχής και εναρμόνισής τους στο αρχιτεκτονικό κλίμα της πόλης.

5. Να αξιολογήσετε την επάρκεια της σήμανσης των ιστορικών μνημείων της πόλης για τον επισκέπτη.
6. Να εντοπίσετε μέσα από συνεντεύξεις τις πηγές τοπικής υπερηφάνειας για τους σημερινούς κατοίκους του αστικού χώρου. Σε ποιο βαθμό συνδέονται με την ιστορία του;
7. Να βρείτε τη Διεθνή Χάρτα για την προστασία των ιστορικών πόλεων και να σχολιάσετε το περιεχόμενό της (βλ. Γενική Συνέλευση της Διεθνούς Επισημο-

νικής Επιτροπής Ιστορικών Πόλεων, ICOMOS, Κέρκυρα 2002).

Είναι προφανές ότι ο αριθμός των δραστηριοτήτων στις οποίες αναλύθηκαν οι άξονες του project προϋποθέτει μεγάλη άνεση χρόνου. Αυτό δε σημαίνει ότι η υλοποίησή του είναι ανέφικτη. Σε τάξεις με πολλά τμήματα οι διδάσκοντες είναι δυνατόν να συνεργαστούν, ώστε κάθε τμήμα να αναλάβει την υλοποίηση των δραστηριοτήτων ενός άξονα. Σε σχολεία όπου αυτό δεν είναι εφικτό, είναι δυνατόν να υλοποιηθούν μόνο μερικές από τις δραστηριότητες αυτές.

III Ενδεικτική σύνθεση των αποτελεσμάτων των δραστηριοτήτων του άξονα 1

Οι οχρώσεις ως παράγοντας διαμόρφωσης του αστικού χώρου

Το κάστρο της Κορυφής πυρήνας αστικής ανάπτυξης

Το μεσαιωνικό κάστρο της Κέρκυρας θα αποτελέσει την αφετηρία της πολεοδομικής της ανάπτυξης μέχρι σήμερα. Ο Νικήτας Χωνιάτης χαρακτηρίζει την πρώτη μεσαιωνική ακρόπολη της Κέρκυρας ως *αίγυλπα*, δηλαδή απόκρημνη, *άγχινεφή* για το ύψος της, *έλικοειδή* για το δυσπρόσιτο, ενισχυμένη με αρραγή τείχη. Όταν το 1203 οι αρχηγοί των στρατευμάτων της Δ' Σταυροφορίας, που στρατοπέδευαν κοντά στην ακρόπολη, διαπίστωσαν ότι ήταν *δυσεπιχείρητος*, αποφάσισαν να μην ασχοληθούν με την κατάληψή της και συνέχισαν για την Κωνσταντινούπολη.

Αυτό το «δυσεπιχείρητο» της ακρόπολης θα παραμείνει το βασικό και διαχρονικό της χαρακτηριστικό σε όλη την ιστορική της πορεία. Καθώς, όμως, η πολεμική τεχνολογία και η πολιορκητική τέχνη εξελίσσονταν, οι κατά καιρούς κυρίαρχοι προχώρησαν στις απαραίτητες οχρωματικές προσαρμογές με τέτοια επιτυχία, ώστε, ακόμα και όταν ολόκληρο το νησί ήταν στα χέρια των εχθρών, η ακρόπολη να παραμένει απόρθητη. Μέσα από τις διαδοχικές αυτές προσαρμογές το μικρό μεσαιωνικό κάστρον μετατράπηκε σταδιακά σε οχρωμένη πόλη, η οποία απο-

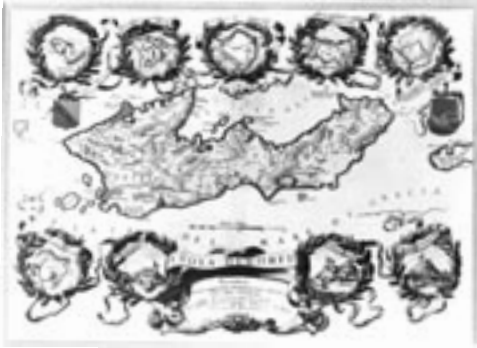
Το Παλαιό Φρούριο της Κέρκυρας (ξυλογραφία, 1892)

Η πόλη της Κέρκυρας με το Παλαιό Φρούριο (χαρτακιό, 16ος αι.)

Νέο Φρούριο. Ο Λέων του Αγίου Μάρκου και ενεπίγραφη πλάκα

Έγχρωμο χαρακτηριστικό του M.V. Coronelli (1646). Ο χάρτης της Κέρκυρας πλαισιώνεται από εννέα μινιατούρες των φρουρίων και της πόλης, καθώς και από την απήδαλο τριήρη

Οι οχυρώσεις της Κέρκυρας (από το *Isolario dell'Atlante Veneto* του M.V. Coronelli)

τέλεσε τον πυρήνα του σημερινού πολεοδομικού ιστού της Κέρκυρας.

Οι οχυρωματικές προσαρμογές πραγματοποιήθηκαν σε μια εκτενέστατη περίοδο, που καλύπτει περισσότερα από χίλια χρόνια, και οι διαδοχικές φάσεις τους δεν είναι εύκολα διακριτές. Η σημερινή πόλη της Κέρκυρας αποτελεί μια περίπλοκη σύνθεση οχυρωματικών, μνημειακών και αστικών κατασκευών, όπου συνυπάρχουν στοιχεία διαφορετικών ιστορικών περιόδων.

Τοπίο και άποψη του Παλαιού Φρουρίου της Κέρκυρας (ασσαλογραφία από το βιβλίο του C. Wordsworth Greece, 1853)

Βασικές φάσεις διαμόρφωσης του οχυρωμένου χώρου	
▶ Προ του 9ου αιώνα	Αρχική οχύρωση της ακρόπολης
▶ Μέσα του 15ου αιώνα	Οχύρωση του αρχικού εξωπολίου
▶ Μέσα του 16ου αιώνα	Κατασκευή προμαχώνων ακρόπολης
▶ Τέλη του 16ου αιώνα	Οχύρωση ευρύτερου αστικού χώρου και κατασκευή του Νέου Φρουρίου
▶ 17ος αιώνας	Κατασκευή οχυρών δυτικά του οχυρωματικού περιβάλλοντος της πόλης

Η αρχιτεκτονική σύνθεση του ιστορικού κέντρου της Κέρκυρας έχει βέβαια τη σφραγίδα του τέλους του 18ου και του 19ου αι., περιόδου που συμπίπτει με την ακμή του νεοκλασικισμού. Φυσικά, οι πιεστικές στεγαστικές ανάγκες ύστερα από καταστροφές, ιδιαίτερα αυτές του 1943, παράλληλα με την καθυστερημένη αφομοίωση στη χώρα μας των εννοιών «διατηρητέο», «αναπαλαίωση» κτλ., οδήγησαν σε αρκετά πρόχειρες παρεμβάσεις στο ιστορικό κέντρο, με αποτέλεσμα ολόκληρες συνοικίες, που κατασκευάστηκαν μεταπολεμικά με την ευκολία του μπετόν, να είναι εκτός αρχιτεκτονικού κλίματος και παράδοσης.

Ο ρόλος της ασφάλειας στην ανάπτυξη του αστικού χώρου

Οπωσδήποτε ο παρατηρητής θα πρέπει να κάνει έντονα αφαιρετικές επεξεργασίες στη σημερινή εικόνα της πόλης, προκειμένου να φανταστεί την κατάσταση του χώρου σε συγκεκριμένες περιόδους του παρελθόντος. Σημαντικό ρόλο στις προσπάθειες αυτές μπορούν να παίξουν οι απεικονίσεις της πόλης, και υπάρχουν πολυάριθμες, τουλάχιστον από το 16ο αι. και εξής. Για τις προηγούμενες εποχές είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν οι γραπτές πηγές και τα αρχαιολογικά ευρήματα. Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να φανταστούμε αυτή την εξέλιξη από το αφετηριακό σημείο που ορίσαμε, περίπου τον 9ο αι., μέχρι σήμερα.

Κατά την περίοδο από τον 9ο μέχρι το β'

μισό του 12ου αι. το **Παλαιό Φρούριο**, η Κορυφή, δεσπόζει στη συνεχόμενη με τον κορμό του νησιού βραχώδη χερσονήσο. Είναι η εποχή της μεταφοράς του στρατιωτικού και διοικητικού κέντρου του νησιού στην ανατολική κορυφή της βραχώδους χερσονήσου. Ο χώρος της σημερινής πόλης, όπου βρίσκονται τα υψώματα του Αγίου Αθανασίου, των Αγίων Πατέρων, του Αγίου Μάρκου, του Αβράμη και του Οβρηοβουνίου, της Πόρτα Ρεμούντα και του Σωτήρος, είναι καλυμμένος στο μεγαλύτερο μέρος του από βλάστηση (*silvester et montuosus*), όπου σταδιακά, διαμορφώνονται κάποια ξέφωτα για καλλιέργειες. Μεταξύ του χώρου αυτού και της Παλαιόπολης, η οποία δεν έχει εγκαταλειφθεί πλήρως, υπάρχουν σποραδικοί οικισμοί, ενώ γύρω στον 11ο αιώνα, κατά την εποχή της Μακεδονικής δυναστείας, χτίζεται στην περιοχή αυτή ο μνημειακός ναός των προστατών του νησιού Αγίων Ιάσονος και Σωσιπάρτου.

Από το β' μισό του 12ου αι. οχυρώνεται και η ανατολικότερη κορυφή της βραχώδους χερσονήσου, το **Νέο Φρούριο**, ενώ δυτικά ανεγείρεται προτείχισμα και ολόκληρος πλέον ο χώρος μεταξύ των δύο κάστρων προστατεύεται. Η πρόσβαση στον τειχισμένο χώρο γίνεται μέσω του κάστρου της Σιδηράς Πόρτας, ενός ακόμα οχυρού του δυτικού προτειχίσματος, που υπήρξε έδρα οικονομικών υπηρεσιών, ενώ στην παρακείμενη στοά (*loggia*) συνεδριάζει το Συμβούλιο της Κοινότητας, μια πρώτη εκδοχή Δημοτικού Συμβουλίου. Στο χώρο μεταξύ Παλαιού και Νέου Φρουρίου, ο οποίος σταδιακά οικίζεται, ιδρύεται ο ορθόδοξος καθεδρικός ναός των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου. Η ανασφάλεια της περιόδου υπαγορεύει σε αρκετούς κατοίκους του ανοχύρωτου χώρου να εγκατασταθούν κοντά στο δυτικό προτείχισμα, που εξασφαλίζει προστασία.

Κατά την εποχή των Ανδηγαυών (1272-1386) λειτουργούν δύο λιμάνια, το βόρειο και το νότιο, στους μυχούς που σχηματίζονται στα σημεία πρόσφυσης της οχυρωμένης χερσονήσου με τον κορμό του νησιού. Διαθέτουν στοι-

«Corfu - Arx Corcyrana ditionis venetae, sinus Adriatici propugnaculum adversus turcicos impetus» (χαρακτικό, 16ος αι.)

Το λιμάνι της Κέρκυρας (γκραβούρα από το βιβλίο του G.N. Wright *The shores and islands of the Mediterranean*, 1840)

Το Νέο Φρούριο και το λιμάνι (γκραβούρα από το *The Illustrated London News*, 1863)

Η Ακρόπολη, ο τειχισμένος χώρος και το Νέο Φρούριο (χαλκογραφία του H.J. Oftertag, 1716)

Η Σπιανάδα, η θαλάσσια τάφρος και οι δυτικοί προμαχώνες του Παλαιού Φρουρίου

χειώδεις υποδομές για φόρτωση και εκφόρτωση, αποβάθρες και αποθηκευτικούς χώρους και, σταδιακά, καθώς η εμπορική κίνηση και ο πληθυσμός αυξάνουν, ο μεταξύ των δύο λιμανιών εκτός του προτειχίσματος χώρος δομείται πυκνά και διαμορφώνεται το πρώτο «εξωπόλι» ή «μπόργκο», όπου, εκτός από κατοικίες, υπάρχουν αποθήκες, καταστήματα, πανδοχεία, ταβέρνες και τα συναφή.

Οι συνοικίες του εξωπολίου αναφέρονται κατά την εποχή αυτή, όπως και αργότερα, με το όνομα του ναού γύρω από τον οποίο αναπτύσσονται. Στο βόρειο τμήμα του εξωπολίου, κοντά στο βόρειο λιμάνι, βρίσκεται η εβραϊκή συνοικία, η *iudeca*. Η σημαντική αύξηση του πληθυσμού σ' ένα χώρο που είναι άνυδρος οδηγεί στην κατασκευή πολλών στερνών τόσο στον τειχιωμένο χώρο όσο και στο εξωπόλι, το οποίο θα πρέπει να τοποθετηθεί κατά την περίοδο αυ-

τή στο χώρο που σήμερα καταλαμβάνεται από την άνυδρη και τη θαλάσσια τάφρο του Παλαιού Φρουρίου.

Οι Βενετοί έγιναν κύριοι του νησιού το 1386, αφού συγκρούστηκαν με τις φρουρές που κατείχαν την ακρόπολη. Στη διάρκεια των συγκρούσεων αυτών το εξωπόλι υπέστη μεγάλες καταστροφές στις κυριότερες υποδομές του. Η ακρόπολη δεν καταλήφθηκε με έφοδο, αλλά παραδόθηκε έπειτα από αποκλεισμό της φρουράς, η οποία, μετά την παράδοση του κάστρου της Σιδηράς Πόρτας και του Παλαιού Φρουρίου, είχε οχυρωθεί στο Νέο Φρούριο.

Οι νέοι κυρίαρχοι επιδόθηκαν αμέσως σε επισκευές των κάστρων και στη βελτίωση των οχυρώσεων του δυτικού προτειχίσματος, χτίζοντας πύργους. Όμως στα δυτικά το εξωπόλι, του οποίου ο πληθυσμός συνεχώς αυξανόταν λόγω της εγκατάστασης πολλών προσφύγων που προσπαθούσαν να αποφύγουν τον τουρκικό ζυγό αλλά και πολλών Βενετών εμπόρων, ήταν απαραίτητο να οχυρωθεί. Το 1414 αποφασίστηκε η κατασκευή στη δυτική πλευρά του εξωπολίου ενός τείχους ενισχυμένου με κυκλικούς πύργους, καθώς επίσης και η κατασκευή τάφρου, η οποία θα μετέτρεπε την ακρόπολη σε τεχνητό νησί που θα επικοινωνούσε με τον υπόλοιπο χώρο μέσω μιας ξύλινης γέφυρας. Σημαντικότερη παρέμβαση υπήρξε επίσης η κατασκευή στο βόρειο λιμάνι, το Μανδράκι, ενός λιμενοβραχίονα με καταβύθιση σκαφών γεμάτων βράχους.

Τα έργα αυτά είχαν ολοκληρωθεί στα μέσα του 15ου αιώνα. Όμως σε μια εποχή που οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν τις περιοχές της Ηπείρου ήταν φυσικό ο αριθμός των προσφύγων να αυξάνεται συνεχώς. Οι πρόσφυγες αυτοί επιδίωκαν να εγκατασταθούν κοντά στον οχυρωμένο χώρο, στην περιοχή της σημερινής Σπιανάδας. Το 1425 ο αριθμός των Εβραίων είχε αυξηθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε, εκτός από την παλιά εβραϊκή συνοικία, που βρισκόταν μέσα στον τειχιωμένο χώρο, είχε διαμορφωθεί και μια νέα *iudeca*,

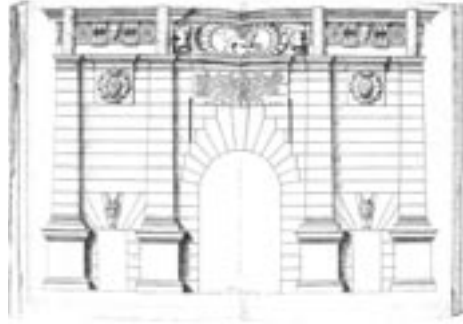

Η Σπιανάδα και το Λιστόν στις αρχές του 20ού αιώνα. Στο βάθος το ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου

έξω από αυτόν, που καταλάμβανε το βόρειο τμήμα ενός νέου εξωπολίου. Σημαντική είναι κατά την εποχή αυτή η οικιστική πυκνότητα του παρακείμενου υψώματος του Καμπιέλλου, όπως προκύπτει και από τη μεγάλη συγκέντρωση ορθόδοξων ναών στην περιοχή (Αντιβουνιώτισσα, Κρεμαστή, Άγιος Νικόλαος των Γερόντων, Παντοκράτορας). Έκτοτε ο χώρος του εξωπολίου διευρύνθηκε ακόμα περισσότερο προς τα δυτικά, ενώ οι κατά καιρούς διοικήσεις προέβησαν σε μικρής κλίμακας βελτιώσεις των οχυρώσεων, όπως ήταν η διαμόρφωση στο χώρο μεταξύ των δύο δυτικών τειχών μιας άνδρης τάφρου.

Αυτήν τη διάρθρωση είχε ο αστικός χώρος το 1537, όταν οι Τούρκοι επιτέθηκαν στην Κέρκυρα. Την πολιορκία της ακρόπολης περιγράφει ο αυτόπτης Νίκανδρος Νούκιος. Οι οχυρώσεις της ακρόπολης λειτούργησαν στην περίπτωση αυτή αποτελεσματικά. Βέβαια, οι Βενετοί απομάκρυναν τα γυναικόπαιδα από τον οχυρωμένο χώρο στο εξωπόλι, το οποίο οι Τούρκοι πυρπόλησαν, και ο πληθυσμός του αποδεκατίστηκε. Καθώς η επανάληψη της τουρκικής επίθεσης ήταν βέβαιη, η Βενετία αποφάσισε να προσαρμόσει τις οχυρώσεις στη νέα πολεμική τακτική, αφού τα παλαιά τείχη δεν ήταν δυνατόν πλέον να αντέξουν στα πυρά των πυροβόλων, νιοθετώντας για τις νέες οχυρώσεις το σύστημα των προμαχώνων. Παράλληλα, αποφασίστηκε να διευρυνθεί και να ισοπεδωθεί ο χώρος μεταξύ της θαλάσσιας τάφρου και του εξωπολίου. Όλες οι ευρισκόμενες στο χώρο αυτό οικοδομές χρειάστηκε να κατεδαφιστούν και αποφασίστηκε να δοθεί στους ιδιοκτήτες τους ξυλεία, ώστε να χτίσουν τα σπίτια τους σε άλλο χώρο.

Οι **νέες οχυρώσεις** κατασκευάστηκαν μεταξύ 1537 και 1558 και τα βασικότερα στοιχεία τους, τα οποία διατηρούνται μέχρι σήμερα, είναι οι δύο επιβλητικοί δυτικοί προμαχώνες της ακρόπολης και το μεταξύ τους τείχος (cortina). Παράλληλα, διευρύνθηκε η θαλάσσια τάφρος και διαμορφώθηκε κατάλληλα ο ανοιχτός χώρος της Σπιανάδας. Τα οικοδομικά τετράγωνα δυτικά της Σπιανάδας διαμορφώθηκαν βάσει σχεδίου, σύμφωνα με διάταξη που ίσχυε για τις οικοδομές που βρίσκονταν απέναντι από φρούρια. Κάθε οικοδομικό τετράγωνο είχε πλάτος περίπου 12 μέτρων και οι μεταξύ τους διάδρομοι ήταν ευθείς, πλάτους 2 περίπου μέτρων. Έτσι, ο οικισμένος χώρος αναπτύσσεται δυτικά της Σπιανάδας, όπου διαμορφώνεται το νέο εξωπόλι, που εκτεινόταν μέχρι το δυτικό προάστειο του Αγίου Ρόκκου (Σαρόκο).

Σχέδιο πύλης στην πόλη της Κέρκυρας (1578-1582)

Σχέδιο της Πύλης της Σπηλιάς στην πόλη της Κέρκυρας (1578-1582)

Κατά την ίδια εποχή, οι αυξημένες ανάγκες ελλιμενισμού εμπορικών πλοίων, αλλά και λόγιοι ασφαλείας, οδήγησαν στη μετατόπιση του λιμανιού και των συναφών

φώθηκε κατάλληλα ο ανοιχτός χώρος της Σπιανάδας. Τα οικοδομικά τετράγωνα δυτικά της Σπιανάδας διαμορφώθηκαν βάσει σχεδίου, σύμφωνα με διάταξη που ίσχυε για τις οικοδομές που βρίσκονταν απέναντι από φρούρια. Κάθε οικοδομικό τετράγωνο είχε πλάτος περίπου 12 μέτρων και οι μεταξύ τους διάδρομοι ήταν ευθείς, πλάτους 2 περίπου μέτρων. Έτσι, ο οικισμένος χώρος αναπτύσσεται δυτικά της Σπιανάδας, όπου διαμορφώνεται το νέο εξωπόλι, που εκτεινόταν μέχρι το δυτικό προάστειο του Αγίου Ρόκκου (Σαρόκο).

Άποψη του Λιστόν

δραστηριοτήτων βορειότερα, προς την περιοχή της Σπηλιάς.

Η δεύτερη τουρκική επιδρομή, του 1571, που προκάλεσε μεγάλες υλικές καταστροφές στο δομημένο χώρο, οδήγησε τους κατοίκους στην υποβολή αιτήματος για τον τειχισμό του νέου εξωπολίου, αίτημα που έγινε αποδεκτό. Οι σχετικές εργασίες, που λόγω της έκτασης του εξωπολίου ήταν μεγάλης κλίμακας, άρχισαν το 1576. Στις εργασίες αυτές, κατά τις οποίες έπρεπε να ληφθούν υπόψη οι νέες συνθήκες πολέμου με τη χρήση πυροβόλων, καταβλήθηκε προσπάθεια να αξιοποιηθεί το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής. Αποφασίστηκε λοιπόν να ανεγερθεί ένα νέο φρούριο και ένα τείχος ενισχυμένο με προμαχώνες, που θα απομόνωνε από τα δυτικά τον οικισμένο χώρο από την ύπαιθρο. Το **Νέο Φρούριο** ανεγέρθηκε στο λόφο του Αγίου Μάρκου, στα ΒΔ της ακρόπολης, και προστάτευε τις βόρειες συνοικίες και το λιμάνι. Ακολουθούσε νοτιότερα επί του τείχους ένας προμαχώνας (Σαραντάρη), ένα πλάτωμα (Αγίου Αθανασίου)

Η οδός Ευγενίου Βουλγάρεως, η Strada Reale

και ένας ακόμα νότιος προμαχώνας (Ραϊμόνδου). Για την ανέγερση αυτών των οχυρώσεων οι κάτοικοι υποχρεώθηκαν να καταφύσουν γύρω στις 2.000 κατοικίες στο Σαρόκο. Στο νέο οχυρωματικό σύστημα, ενδιάμεσα των προμαχώνων και συνδεδετικά με αυτούς, δημιουργήθηκαν τείχη (κορτίνες), ενώ από την πλευρά της θάλασσας ο χώρος προστατεύτηκε επίσης με τείχη (μουράγια).

Ο οχυρωμένος χώρος επικοινωνούσε με την ύπαιθρο και τη θάλασσα με τέσσερις πύλες, όπου κατέληγαν οι κύριοι οδικοί άξονες του εσωτερικού της περιτειχισμένης πόλης. Η Πύλη της Σπηλιάς, στο ΝΑ άκρο του Νέου Φρουρίου, και η Πύλη του Αγίου Νικολάου, στο ΒΑ άκρο της Σπιανάδας, επικοινωνούσαν με τη θάλασσα και το λιμάνι. Σώζονται και οι δύο. Αντίθετα, έχουν καταστραφεί η Πύλη του Ραϊμόνδου, στο νότιο άκρο της Σπιανάδας, η οποία εξασφάλιζε πρόσβαση από την πλευρά της Παλαιόπολης. Η πύλη αυτή καταδαφίστηκε το 1837 από τους Βρετανούς για την κατασκευή του παραλιακού δρόμου. Ούτε η δυτική, η Βασιλική Πύλη (Porta Reale, Πόρτα Ριάλα), που ήταν η μεγαλοπρεπέστερη της πόλης, σώζεται. Καταδαφίστηκε για τη διάνοιξη του κεντρικότερου δρόμου της νεότερης πόλης. Πέρα από τις πύλες αυτές, διατηρούνται σήμερα και κάποιες δευτερεύουσες, που ανήκαν στο συγκρότημα του Νέου Φρουρίου.

Οι σημερινοί κεντρικοί οδικοί άξονες του αστικού χώρου ακολουθούν τις παλαιές χαράξεις, όπως η οδός Νικηφόρου Θεοτόκη από τη Σπιανάδα προς το Νέο Φρούριο και το λιμάνι (Πύλη της Σπηλιάς). Η παράλληλη νοτιότερη οδός Ευγενίου Βουλγάρεως οδηγούσε από τη Σπιανάδα στη Βασιλική Πύλη. Κάθετη προς αυτές, από τα νότια προς τα βόρεια, η οδός Γκίλφορντ ξεκινούσε από την Πύλη του Ραϊμόνδου με κατεύθυνση προς το κέντρο του αστικού χώρου. Η τέταρτη πύλη, του Αγίου Νικολάου, έφερνε σε επαφή το πυκνοδομημένο ύψωμα του Καμπιέλλου με το λιμάνι.

Μετά την πτώση της Κρήτης (1669), εύλογα η Βενετία ασχολήθηκε με την ενίσχυση

των οχυρώσεων της Κέρκυρας. Μπροστά στο δυτικό τείχος χτίστηκαν νέα οχυρωματικά έργα, τα οποία θεωρήθηκε ότι θα βοηθούσαν την άμυνα σε περίπτωση πολιορκίας.

Μετά την τουρκική πολιορκία του 1716, για την απόκρουση της οποίας καθοριστική υπήρξε η συμβολή του στρατάρχη Mathias von Schulenburg, οι οχυρώσεις επεκτάθηκαν δυτικότερα της υφιστάμενης οχυρωματικής γραμμής, στους λόφους Σωτήρος (σημερινές φυλακές) και Αβράμη (σημερινό Γηροκομείο), ενώ στο μεταξύ τους χώρο, στην περιοχή Σαρόκου, ένα τρίτο οχυρό εξασφάλιζε τη μεταξύ τους επικοινωνία. Κατ' αυτό τον τρόπο η οχύρωση της πόλης έφτασε στην τελική φάση ανάπτυξής της.

Κατά την περίοδο αυτή σε πολλά κτίρια του Παλαιού Φρουρίου εξακολουθούσαν να λειτουργούν στρατιωτικές και διοικητικές υπηρεσίες. Τα ερείπια ορισμένων από αυτά σώζονται, ενώ άλλα έχουν κατεδαφιστεί. Μεταξύ των τελευταίων είναι το κτίριο του Προνοητή, οι στρατώνες Πασχαλίγου ή των Σικλαβούνων, από το οποίο σώζονται λιγιστά ερείπια. Οι κατοικίες που βρίσκονταν στη νότια πλευρά του Παλαιού Φρουρίου, αφού καταστράφηκαν από έκρηξη πυριτιδαποθήκης το 1718, ανοικοδομήθηκαν, για να κατεδαφιστούν εκ νέου αργότερα από τους Βρετανούς, οι οποίοι έχτισαν εκεί το ναό του Αγίου Γεωργίου.

Μετά τη λήξη της βενετικής κυριαρχίας (1797) ακολούθησαν νέες ξένες κυριαρχίες. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης γαλλικής κατοχής χτίστηκαν στο ΒΔ τμήμα της Σπιανάδας οι αψίδες του Λιστόν με τις χαρακτηριστικές τοξοστοιχίες, κατά μίμηση παρισινού δρόμου της Place des Vosges. Κατά τη βρετανική προσασία, το 1819, οι Βρετανοί αρχίζουν να χτίζουν στο βόρειο τμήμα της Σπιανάδας το ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου από πέτρα που έφεραν από τη Μάλτα, ως κατοικία του Αρμοστή και χώρο τελετών (σήμερα Σινοϊαπωνικό Μουσείο), την Ιόνιο Βουλή, καθός και το μνημείο Μαίτλαντ (Στέρνα).

Νέα οχυρωματικά έργα κατασκευάστηκαν από τους Βρετανούς στο Παλαιό Φρού-

Χάρτης που αποτυπώνει τη διάταξη των πεζικών δυνάμεων Βενετών και Οθωμανών κατά την πολιορκία της Κέρκυρας το 1716 (Έργο του J. B. Homann)

ριο, όπως προμαχώνες, κιονοστοιχίες και οι στρατώνες μεταξύ γέφυρας και κτιρίου του Προνοητή (σήμερα στεγάζονται εκεί το Ιστορικό Αρχείο και η Δημόσια Βιβλιοθήκη), ενώ χτίστηκε και ο ναός του Αγίου Γεωργίου, έπειτα από την κατεδάφιση των εκεί βενετικών κτισμάτων. Στον εκτός της ακρόπολης χώρο οι Βρετανοί ανακαίνισαν το φρούριο του λόφου Αβράμη. Επίσης κατεδάφισαν τα οχυρά του Σωτήρος, του Αγίου Αθανασίου και τους προμαχώνες μπροστά από τη Βασι-

Mathias von Schulenburg (Ιωάννης Ματθαίος, κόμης φον Σούλεμπουργκ). Γερμανός στρατηγός στην υπηρεσία των Βενετών. Οργάνωσε με επιτυχία την άμυνα της Κέρκυρας κατά των Τούρκων το 1716 (έργο του A. Gorradini)

Δημαρχείο, πρώην θέατρο San Giacomo

Άποψη του ΒΑ τμήματος της πόλης γύρω στο 1890

Το ΒΑ τμήμα της πόλης στις αρχές του 20ού αιώνα

λική Πύλη. Επιπλέον, δημιούργησαν νέα τάφρο νότια του Νέου Φρουρίου και του περιβόλου της πόλης και νέους στρατώνες και αποθήκες μέσα στο Νέο Φρούριο. Δεν απουσιάζουν, βέβαια, και οι παρεμβάσεις στο χώρο των υποδομών, ιδιαίτερα της ύδρευσης, αλλά και της υγείας, με τη δημιουργία δικτύου ύδρευσης και νοσοκομείων.

Πριν αποχωρήσουν από το νησί οι Βρετανοί (1864), κατέστρεψαν τα κυριότερα σημεία των οχυρώσεων που θα ήταν χρήσι-

μα για την άμυνα. Από την καταστροφή σώθηκαν τα τείχη του Παλαιού Φρουρίου, καθώς και του Νέου, πλην των επάλξεων. Το 1865 σώζονταν ακόμη τα τείχη της Σπηλιάς, που προστάτευαν το λιμάνι από Βορρά.

Περισσότερο σημαντικές και καταλυτικής σημασίας στην εξέλιξη της πολεοδομικής εικόνας της Κέρκυρας μετά την Ένωση υπήρξαν οι καταστροφές που υπέστη στη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου πόλεμου, όταν δέχτηκε αεροπορικές επιθέσεις από Ιταλούς, Γερμανούς, αλλά και από τους Συμμάχους. Ιδιαίτερα καταστρεπτικές υπήρξαν οι γερμανικές επιθέσεις, κατά τις οποίες χρησιμοποιήθηκαν εμπρηστικά φύλλα, με αποτέλεσμα να καταστραφεί μεγάλο μέρος της πόλης. Εκατοντάδες κατοικίες, πολλοί ναοί και δημόσια κτίρια καταστράφηκαν ολοσχερώς ή υπέστησαν ανεπανόρθωτες ζημιές.

Καταστράφηκε περίπου το 20% των κτιρίων – μεταξύ των οποίων η Δημόσια Βιβλιοθήκη (Ιόνιος Ακαδημία), το Δημοτικό Θέατρο, το ξενοδοχείο «Ωραία Βενετία» και η κλειστή αγορά της Σπηλιάς (Μαρκάς). Ορισμένα από αυτά εξακολούθησαν να παραμένουν επί μακρόν στη μετά την καταστροφή κατάσταση, ζωντανές μνήμες της πολεμικής θηριωδίας. Παρά τις προσπάθειες που έχουν καταβληθεί για την επούλωση των πληγών, είναι γεγονός ότι ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος υπήρξε για την πόλη της Κέρκυρας εμπειρία περισσότερο τραυματική και πιο καταλυτική ακόμα και από τις τουρκικές καταστροφές της βενετικής περιόδου.

Από όσα προαναφέρθηκαν προκύπτει ότι ο αστικός ιστός της Κέρκυρας, ήδη από τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του πυρήνα του, παρουσιάζει μια σταθερή δυναμική ανάπτυξης, που οφείλεται στη μεγαλύτερη ασφάλεια που πρόσφερε σε σχέση με τις λοιπές γειτονικές περιοχές. Οι οπισθοδρομήσεις στην ανάπτυξη αυτή οφείλονταν κατά κύριο λόγο σε πολεμικές περιπέτειες, όμως ήταν παροδικές και υπήρχε πάντα η τάση επέκτασής του, μια τάση που εξακολουθεί να υφίσταται μέχρι σήμερα, φυσικά extra muros.

ΓΝΩΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΛΟΓΙΩΝ ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΠΥΛΗΣ

α. Ιωάννης Ρωμανός, ιστορικός

Κύριε Δήμαρχε.

Ασμένως αναλαβόντες την διά του από 6 Ιουνίου 1887 υπ' αριθ. 935 εγγράφου ανατεθείσαν ημίν εντολήν, λυπούμεθα, ότι δεν δυνάμεθα αμέσως ήδη, να παράσχωμεν τας αιτηθείσας ιστορικός ειδήσεις, μεθ' όσης επιθυμούμεν ακριβείας, ως μη έχοντες έτι πρόχειρα πονήματά τινα απαιρητήτως αναγκαία προς συμπλήρωσιν των όσων ήδη γινώσκομεν περί του χρόνου της κατασκευής της Βασιλικής λεγομένης Πύλης και του περιφήμου αρχιτέκτονος του ανεγείραντος αυτήν. Από τούδε όμως αδιστάκτως και μετά πεποιθήσεως αποφαίνόμεθα, ότι η Δημοτική της Κερκύρας Αρχή, μετά βδελυγμίας δέον ν' απορρίψη ει τις εγένετο περί καθαιρέσεως του σεπτού μνημείου αβέλτερος και επαρίστερος πρότασις. Έχει δε τουναντίον το καθήκον να διατηρή μετά στοργής και να διαφυλάττη αυτό εκ της φθοράς, ον, ως μη όφειλε, το μόνον αξιόλογον καλλιτεχνικόν έργον το περιωθέν παρ' ημίν εκ των αναποδράστων ύβρεων του χρόνου και της μισοκάλλου αμαθείας του ανθρώπου.

Ιωάννης Ρωμανός

Πηγή: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας

β. Μάρκος Θεοτόκης, λόγιος

*Προς τον Κον Δήμαρχον
Κερκυραίων*

Διά του υπ' αριθ. 935 και από 6 Ιουνίου υμετέρου επισήμου, διωρίσθην μέλος της Επιτροπής, εις ην ανετέθη η γνωμοδότησις περί της αξίας της Βασιλικής Πύλης.

Επί του αντικειμένου τούτου, φρονώ ότι ουδέποτε Δημοτικόν Συμβούλιον Κερκυραίων όφειλεν ουχί μόνον να παραδεχθή, αλλ' ουδέ υπό συζήτησιν να θέση την καταστροφήν του κυριωτέρου και σημαντικωτέρου μνημείου του

εγερθέντος επί Ενετοκρατίας και όπερ τα μέγιστα συνετέλεσε, μάλιστα εις την πολιορκίαν του έτους 1716, όπως μη υποπέση η Κέρκυρα εις τον σκληρότερον των ζυγών.

Φρονώ επίσης, ότι το μνημείον τούτο, πρέπον να μη παραμελήται, μηδέ εγκαταλείπεται εις την φθοράν υπό της Δημοτικής Αρχής, ήτις καθήκον έχει να διατηρήση, παραφυλάξη και καθωραΐση αυτό διά των αναγκαίων επισκευών και καλλωπισμών.

Εν Κερκύρα τη 17 Ιουλίου 1887.

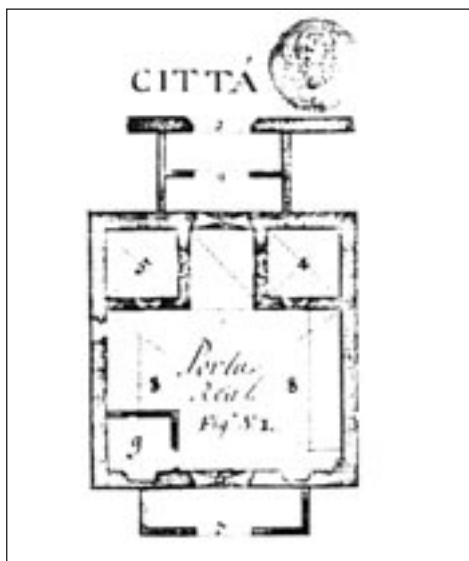
Ενπειθέστατος

Μάρκος Θεοτόκης

Πηγή: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας

Άποψη της Κέρκυρας από το Μαντούκι. Στο βάθος, το οχυρό Αβράμη και αριστερά το Νέο Φρούριο (ατσαλογραφία από το *The shores and islands of the Mediterranean*, 1841)

Κάτοψη της Βασιλικής Πύλης

Γεώργιος Θεοτόκης (1844-1916). Δήμαρχος, βουλευτής, υπουργός, πρωθυπουργός το 1899. Ο ανδριάντας βρίσκεται στην Πλακάδα (έργο του Γ. Δημητριάδη)

2 ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΠΥΛΗΣ (της 13ης Οκτωβρίου 1889)

Ο κ. Δήμαρχος

Εκθέτων διά μακρών τους λόγους, ων ένεκεν θεωρεί αναγκαίαν την κατεδάφισιν της εις τα πρόθυρα της πόλεως προς το μέρος της εξο-

Ο Ι. Πολυλάς, ο Κ. Θεοτόκης, ο Λ. Μαβίλης και άλλοι Κερκυραίοι εκπρόσωποι των γραμμάτων διαμαρτύρονται για την απόφαση κατεδάφισης της Βασιλικής Πύλης

χής κειμένης Βασιλικής πύλης, ης η τήρησις μέγιστον και ανυπέρβλητον παρεμβάλλει πρόσκομμα εις την προέκτασιν της πόλεως, θεωρουμένου του εκτός αυτής μέρους ως μη αποτελούντος εν σύνολον μετά των ετέρων της πόλεως μερών, προτείνει να υποβάλει το Συμβούλιον προς το αρμόδιον Υπουργείον ευχήν, επί τω τέλει να διαταχθή η κατεδάφισις αυτής.

Το Συμβούλιον

ομόφωνον, συμμορφούμενον πληρέστατα προς την γνώμην ταύτην του κ. Δημάρχου, εξέδδοτο το υπ' αριθμόν 98 ψήφισμα αυτού.

Πηγή: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας

3 ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΩΝ ΕΡΓΟΛΑΒΩΝ ΕΠΙΧΑΙΡΟΥΝ

Η ΠΟΡΤΑΡΙΑΛΑ

Η περίφημη Πορταριάλα, διά την οποίαν τόσος πάταγος εγένηκε, και τόση κοσμοχλασιά, εις ολίγας ημέρας, το πολύ 20, θα ήναι εντελώς πεσημένη και τούτο οφείλεται εις την ικανότητα του εργολάβου συμπολίτου μας κυρίου Ραβανοπούλου. Πόσα και πόσα δεν ελέγοντο αυτάς τας ημέρας και πόσοι φόβοι ότι αν βάλη φουρνέλο, θα πάθουν τα σπίτια τα οποία είναι εκεί πλησίον. Απ' εναντίας, διά της ικανότητός του ο κ. Ραβανόπουλος προεγγώριζε ότι κανέναν κίνδυνον δεν διατρέχουν τα σπίτια καθώς και απεδείχθη με τα φουρνέλα τα οποία έως τώρα έβαλε, τα οποία είναι φουρνέλα 9 ποδών, διότι οι λίθοι δεν εκσφενδονίζονται διά να βλάψουν τα σπίτια, αλλά μόνον ραγίζεται το μέρος εκείνο οπού βάνει το φουρνέλο και το ράγισμα αυτό ευκολύνει την κατεδάφισιν, και χωρίς ούτε ο κρότος του φουρνέλου να φέρη την παραμικράν ζημίαν εις τα σπίτια.

Πολύ εχαρήκαμεν ιδόντες ότι η εργασία της κατεδαφίσεως προοδεύει, πολύ δε περισσότερο εχαρήκαμεν, οπού τα φουρνέλα δεν φέρουν καμμίαν ζημίαν εις τα σπίτια, ούτε κρότον επί τέλους δεν κάμνουν, καθώς ο ικανώτατος εργολάβος κ. Ραβανόπουλος το επρόλεγε. Ωστε με χαράν μας δίδομεν

την ευχάριστον είδησιν ότι η Πορταριάλα, περί της οποίας τόσαι και τόσαι εγένοντο συζητήσεις, και τόση κοσμοχαλασιά, θα ήναι πεσημένη εις διάστημα 20 ημερών.

**Μονόφυλλο με την ένδειξη
του Τυπογραφείου «Ελευθερία»**

Πηγή: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας, 3786

**4 ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΙΕΡΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΠΑΛΑΒΙΤΣΙΝΗ, ΕΤΩΝ 85,
ΓΙΑ ΤΑ ΒΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΜΠΙΡΗΣΜΟ
ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ
ΤΟ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1943**

Ερ.: Ήταν αναμενόμενη η αεροπορική γερμανική επίθεση που κατέληξε στον εμπρησμό της πόλης το Σεπτέμβριο του 1943;

Απ.: Από τη στιγμή που συνθηκολόγησε η Ιταλία περιμέναμε να χτυπήσουν τους Ιταλούς της Κέρκυρας οι Γερμανοί. Δεν περιμέναμε όμως αυτό το κακό.

Ερ.: Πότε εκδηλώθηκε η επίθεση;

Απ.: Το απόγευμα της 13ης Σεπτεμβρίου τα γερμανικά αεροπλάνα άρχισαν να χτυπάνε ιταλικούς στόχους. Εδώ κοντά στο λιμάνι χτύπησαν την Τέζα. Κατά το σούρουπο άρχισαν να χτυπάνε και την πόλη. Οι Ιταλοί απαντούσαν με αντιαεροπορικά. Όμως η μαζική επίθεση έγινε αργά, άρχισε κατά τα μεσάνυχτα.

Ερ.: Πώς αντιμετωπίσατε εσείς εκείνη την κατάσταση;

Απ.: Εγώ, την ώρα της μεγάλης επίθεσης, βρισκόμουν σε ένα συγγενικό σπίτι απέναντι από το Δημαρχείο, όπου βρισκόταν το ξενοδοχείο «Σπλέντιτ». Ανησύχησα για το γέροντα πατέρα μου και πηγαίνοντας προς το σπίτι, που βρίσκεται δίπλα από τη Μητρόπολη, τον βρήκα να έχει καταφύγει μαζί με άλλους στο υπόγειο του κτιρίου Αγιοβλασίτη, στο καντούνι του Βιανέλλου, δίπλα στην Αγία

Πλατεία στο κέντρο της πόλης, με στέρνα

Αικατερίνη, κοντά στα ανάκτορα της Σπιανάδας. Εκεί ακούστηκε ότι καιγόταν η πόλη. Αρχικά σκεφτήκαμε να πάμε στο σπίτι και να πάρουμε κάποια αναγκαία πράγματα, όμως δεν μπορέσαμε να φτάσουμε, γιατί καίγονταν τα κτίρια του δρόμου που οδηγούσε εκεί· το φαρμακείο του Κόλλα και το καντούνι του Μπίζη ήταν επίσης στις φλόγες. Αποφασίσαμε τότε να βγούμε από την πόλη. Στο δρόμο που ακολουθήσαμε καιγόταν ο Ντόμος, δίπλα στο Δημαρχείο. Προσπαθήσαμε να πάρουμε το δρόμο για το Σαρόκο, αλλά ήταν αδύνατο, γιατί από την πλευρά αυτή καιγόταν το κτίριο της

Το Ανάκτορο των Αγίων Γεωργίου και Μιχαήλ

Η πόλη της Κέρκυρας, όπως φαίνεται από το Βίδο (γκραβούρα από το *The Illustrated London News*, 1861)

Βομβαρδισμένη πόλη, 1943

Αστυνομίας και η Αννουντσιάτα. Έτσι στραφήκαμε στο ύψωμα του Αγίου Αθανασίου και μόλις φτάσαμε στην κοντράδα από τα σπίτια της Μπέλλα Βενέτσια, άρχισαν να πέφτουν βόμβες και καταφύγαμε σε ένα πορτόνι. Όμως οι κάτοικοι του σπιτιού κατέβαιναν πανικόβλητοι, γιατί το σπίτι είχε πιάσει φωτιά· είχαν πέσει εμπρηστικά φύλλα στη στέγη. Φύγαμε και μεις και, ακολουθώντας την οδό Μεγάλης Δουκίσσης Μαρίας, φτάσαμε έξω από την Ιταλική Σχολή, εκεί όπου τώρα είναι το Γυμνάσιο. Εκεί ξανάρχισαν να πέφτουν βόμβες και ριχτήκαμε σε ένα χαντάκι. Μόλις σταματήσανε, συνεχίσαμε και φτάσαμε στο μέρος όπου είναι το Ταχυδρομείο, και από εκεί, ακολουθώντας το μονοπάτι, γιατί τότε δεν υπήρχε ο σημερινός δρόμος, φτάσαμε στη Βίλλα Ρόσσα. Εκεί ο κόσμος αλαφιασμένος έφευγε σαν ποτάμι προς τα έξω, στο αεροδρόμιο, και η αγωνία όλων ήταν μη βομβαρδιστεί το αεροδρόμιο την ώρα που θα περνούσαμε από δίπλα. Οι πιλότοι έβλεπαν τον κόσμο, γιατί εκείνο το βράδυ είχε αστροφεγγιά. Ευτυχώς αυτό δεν έγινε και φτάσαμε στο Κανάλι και από εκεί πήγαμε στην Αλεπού, όπου μας δέχτηκε η φιλική οικογένεια Τησαρχόντου. Ξενυχτήσαμε βλέποντας τις ανταύγειες της πόλης που καιγόταν.

Ερ.: Πώς αντιμετώπισαν την κατάσταση τις επόμενες μέρες οι άστεγοι;

Απ.: Υποχρεώθηκαν να μείνουν στα χωριά σε φίλους, συγγενείς, σε καλύβες, στάβλους, κατοικίες, εκκλησίες, μέχρι που ήλθαν στο νησί οι Γερμανοί, οι βάρβαροι, που πήραν τους Εβραίους. Όμως αυτά τα γεγονότα εγώ δεν τα έζησα, γιατί, μετά την απόβαση των Συμμάχων στην Ιταλία, μπήκα μαζί με άλλους σε ένα καϊκι στους Οθωνούς και πήγαμε στο Ότραντο, από εκεί στο Μπάρι και από εκεί στη Μέση Ανατολή.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I Χρονολογικός Πίνακας

▶ 968	Επίσκεψη Λιουπράνδου. Πρώτη μεία της Κορυφώς.	▶ 1797	Συνθήκη Campoformio. Η Κέρκυρα υπό Γάλλους Δημοκρατικούς.
▶ 1147	Πολιορκία και ανάκτηση του κάστρου από το Μανουήλ Α΄ Κομνηνό.	▶ 1800	Συγκρότηση Επτανήσου Πολιτείας.
▶ 1272	Έναρξη ανδηγαυικής κυριαρχίας.	▶ 1807	Ειρήνη Τυλοτ. Παραχώρηση της Κέρκυρας στην αυτοκρατορική Γαλλία.
▶ 1386	Έναρξη βενετικής κυριαρχίας.	▶ 1815	Συνθήκη Παρισίων. Έναρξη Βρετανικής Προστασίας.
▶ 1414-1418	Οχύρωση μπόργκου, κατασκευή θαλάσσιας τάφρου.	▶ 1819	Έναρξη κατασκευής του ανακτόρου των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου.
▶ 1432	Πυρπόληση του νέου μπόργκου από τους Γενουάτες.	▶ 1864	Ένωση με την Ελλάδα.
▶ 1537	Α΄ τουρκική πολιορκία. Σφαγιασμός κατοίκων μπόργκου.	▶ 1892	Κατεδάφιση της Πόρτα Ρεάλε.
▶ 1538	Έναρξη οχύρωσης νέου μπόργκου. Κατασκευή Σπιανάδας.	▶ 1903	Έναρξη λειτουργίας του νέου Δημοτικού Θεάτρου.
▶ 1571	Β΄ τουρκική πολιορκία.	▶ 1915	Κατάληψη από Γάλλους (Entente).
▶ 1576	Έναρξη περιτείχισης του εξωπολιού και κατασκευής του Νέου Φρουρίου.	▶ 1923	Έλεση προσφύγων από τη Μ. Ασία και την Ανατολική Θράκη.
▶ 1632	Κατασκευή λατινικού καθεδρικού ναού (Duomo).	▶ 1923	Κατάληψη της Κέρκυρας για ένα μήνα από τους Ιταλούς.
▶ 1716	Γ΄ τουρκική πολιορκία. Επικεφαλής της άμυνας ο Mathias von Schulenburg.	▶ 1940	Ιταλικοί βομβαρδισμοί.
		▶ 1941	Έναρξη ιταλικής Κατοχής.
		▶ 1943	Καταστροφικός εμπρησμός της πόλης από τη γερμανική αεροπορία.

II Πνευματικά ιδρύματα και βιβλιοθήκες

- ▶ Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας
- ▶ Αρχαιολογικό Μουσείο
- ▶ Σινοϊαπωνικό Μουσείο
- ▶ Μουσείο Αντιβουνιώτισσας
- ▶ Εφορεία Αρχαιοτήτων
- ▶ Ιστορικό Αρχείο Κερκύρας
- ▶ Δημόσια Βιβλιοθήκη
- ▶ Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών
- ▶ Βιβλιοθήκη Ιονίου Πανεπιστημίου
- ▶ Γραφείο Παλαιάς Πόλης

Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας

III Επιλογή βιβλιογραφίας

- Αγοροπούλου-Μπιρμπιλί, Α., *Η αρχιτεκτονική της πόλεως της Κέρκυρας κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας*, Αθήνα 1976.
- , *Το έργο του Κερκυραίου αρχιτέκτονα Ι. Χρόνη*, Κέρκυρα 1982.
- Αγιούς, Α., *Οδοιπορικό στην παλιά Κέρκυρα*, Κέρκυρα 2004.
- Αθανάσσανα, Γ., *Κέρκυρα, Σεπτέμβρης 1943. Ιστορία από τα αρχεία των εμπολέμων*, Αθήνα 1996.
- Ασπώτη, Μ., *Το Ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου και η βασιλική έπαυλις Μον Repos*, Κέρκυρα 1964.
- Ασωνίτης, Σ., *Ανδηγαυική Κέρκυρα (13ος-14ος αι.)*, Κέρκυρα 1999.
- Βροκίνης, Α., «Ο επί Ενετοκρατίας τειχιόμος του κερκυραϊκού άστεως και η βασιλική πύλη», *Κερκυραϊκά Χρονικά*, 17 (1973), σσ. 356-374.
- Concina, E., «Ο Άγιος Μάρκος, η ακρόπολη, η πόλη», στο E. Concina, A. Νικηφόρου (επιμ.), *Κέρκυρα: Ιστορία, Αστική ζωή και Αρχιτεκτονική*, Κέρκυρα 1994, σσ. 29-38.
- Γιωτοπούλου-Σιλιάνου, Ε., «Το πρόβλημα της ασφάλειας του κερκυραϊκού “μπόργκου” και η πρεσβεία του 1552», *Δελτίον Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκύρας*, 13 (1976), σσ. 182-205.
- , *Ο αντίκτυπος του Δ΄ Βενετοτουρκικού πολέμου στην Κέρκυρα από ανέκδοτες πηγές*, Αθήνα 1982.
- , «Οι Τούρκοι στην Κέρκυρα. Επιπτώσεις στη μορφή της πόλης από τις τουρκικές πολιορκίες», στο E. Concina, A. Νικηφόρου (επιμ.), *Κέρκυρα: Ιστορία, Αστική ζωή και Αρχιτεκτονική*, Κέρκυρα 1994, σσ. 49-58.
- Δημακόπουλος, Ι., «Το ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου», στο E. Concina, A. Νικηφόρου (επιμ.), *Κέρκυρα: Ιστορία, Αστική ζωή και Αρχιτεκτονική*, Κέρκυρα 1994, σσ. 105-112.
- Καραπιδάκης, Ν., «Το τοπίο και ο φόβος της πόλης», *Τα Ιστορικά*, 12/13 (1990), σσ. 93-112.
- , «Από την ιστορία των πόλεων. Η διαμόρφωση της ομάδας των Κερκυραίων πολιτών (ΙΕ΄-ΙΣΤ΄ αιώνες)», *Εώα και Εσπέρια*, 1 (1993), σσ. 133-143.
- , «Η Κέρκυρα και οι Βενετοί: Ανάγνωση και δυναμική του αστικού χώρου», στο E. Concina, A. Νικηφόρου (επιμ.), *Κέρκυρα: Ιστορία, Αστική ζωή και Αρχιτεκτονική*, Κέρκυρα 1994, σσ. 41-48.
- Κοντοστάνος, Μ., *Αρχαίον και καθημερινά περιστατικά γεγονότα επί ιταλικής και γερμανικής κατοχής*, Κέρκυρα 1949.
- Λινάρδος, Γ., «Η ιστορική εξέλιξη της πόλεως της Κέρκυρας», *Κερκυραϊκά Χρονικά*, 9 (1962), σσ. 29-47.
- , «Μεσαιωνική πόλη Κέρκυρας», *Κερκυραϊκά Χρονικά*, 19 (1974), σσ. 94-125.
- Μινώτος, Σ., *Η κατεδάφισις των φρουρίων της Κερκύρας και η ουδετεροποίησις*, Αθήνα 1936.
- Νικηφόρου, Α., «Η μεταμόρφωση του αστικού χώρου στις δημόσιες τελετές κατά τη βενετική περίοδο (14ος-18ος αι.)», στο E. Concina, A. Νικηφόρου (επιμ.), *Κέρκυρα: Ιστορία, Αστική ζωή και Αρχιτεκτονική*, Κέρκυρα 1994, σσ. 59-70.
- Παππάς, Θ. Γ. (επιμ.), *Κέρκυρα. Εγχειρίδιο Τοπικής Ιστορίας*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα 2000.
- Ρουγγέρη, Ρ., «Η εξέλιξη της μορφής και της δομής του ιστορικού κέντρου της Κέρκυρας. Αναφορές στα ιστορικά προάστια», *Γενική Συνέλευση της Διεθνούς Επιστημονικής Επιτροπής Ιστορικών Πόλεων CIVVH-ICOMOS*, Κέρκυρα 2002, σσ. 64-68.
- Σορδίνας, Α., «Τυπολογία και χρονολόγηση αγγλικών χτισμάτων της Κερκύρας στην περίοδο του Ιονίου Κράτους», στο *Το Ιόνιο Κράτος. Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας* (Κέρκυρα 1988), Αθήνα 1997, σσ. 431-444.
- Tenenti, A., «Η Κέρκυρα πόλη της Μεσογείου», στο E. Concina, A. Νικηφόρου (επιμ.), *Κέρκυρα: Ιστορία, Αστική ζωή και Αρχιτεκτονική*, Κέρκυρα 1994, σσ. 21-28.
- Τσίτσας, Α., *Η Εκκλησία της Κερκύρας κατά την Λατινοκρατίαν (1267-1797)*, Κέρκυρα 1969.
- Zucconi, G., «Η βρετανική Κέρκυρα (1814-1864). Αρχιτεκτονική και αστικές στρατηγικές στην πρωτεύουσα του Ιονίου Κράτους», στο E. Concina, A. Νικηφόρου (επιμ.), *Κέρκυρα: Ιστορία, Αστική ζωή και Αρχιτεκτονική*, Κέρκυρα 1994, σσ. 95-104.

Η Δημόσια Βιβλιοθήκη της Κέρκυρας